

ВІДГУК

**офіційного опонента
на дисертацію Кузьмич Оксани Петрівни
«Психологічні чинники розвитку довіри до себе в юнацькому віці»,
представлену до захисту на здобуття ступеня доктора філософії
у галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»
за спеціальністю 053 «Психологія»**

Актуальність теми дисертаційного дослідження. Глобальні суспільно-політичні трансформації та складна ситуація в Україні створюють умови невизначеності, що значно впливають на психічний стан особистості. У цих обставинах довіра до себе виступає важливим психологічним ресурсом, який сприяє адаптації, стабілізації емоційного стану та побудові гармонійних соціальних взаємин. Особливо актуальним є дослідження цього явища в юнацькому віці, оскільки саме в цей період відбувається формування довіри як базового елемента внутрішнього світу особистості, що визначає її подальший психічний розвиток і соціальну інтеграцію.

Ступінь обґрунтованості наукових положень і висновків, сформульованих у дисертації. У вступній частині дисертації чітко обґрунтовано актуальність проблеми, визначено об'єкт, предмет, мету і завдання дослідження, сформульовано наукову новизну, теоретичне і практичне значення дисертаційного дослідження.

Важливо відзначити логічну структурну побудову роботи, коректність психологічного аналізу і системність викладу змісту дисертаційного дослідження: кожен із трьох розділів є завершеним відповідно до поставленої мети та завдань; висновки до розділів і загальні висновки відповідають змісту розділів та дослідженню в цілому.

Цінність рецензованої праці зумовлюється й тим, що її дослідно-експериментальна робота включає в себе не лише констатувальний етап, але і, що особливо важливо, об'ємний формувальний експеримент – з визначеною власною оригінальною стратегією його проведення.

Перший розділ «Теоретичні засади дослідження розвитку довіри до себе в юнацькому віці» пропонує аналіз основних теоретичних підходів до проблеми розвитку довіри загалом та довіри особистості до себе. Кузьмич О.П. розподіляє теоретичний розділ роботи на чотири частини, що присвячені структурно-функціональному аналізу феномена довіри; висвітленню психолого-педагогічних підходів до вивчення довіри; визначенню особливостей розвитку довіри до себе в період юності; розробці структурної моделі довіри до себе в юнацькому віці; обґрунтовує сутність поняття довіри до себе в осіб юнацького віку та психологічні чинники розвитку такої довіри. Такий підхід сприяв комплексному розумінню проблематики та дозволив дисертантці розробити методологічні засади експериментального дослідження – визначити його завдання, розробити комплекс взаємодоповнюючих діагностичних та формувальних методик.

Результати констатувального експерименту аналізуються у *другому розділі* «Емпіричне дослідження довіри до себе та психологічних чинників її розвитку в юнацькому віці», в якому дисертантка обґрунтовує методичні підходи до вивчення довіри до себе, стратегію формування дослідницької вибірки, а також представляє кількісні та якісні результати дослідження структурних компонентів довіри до себе та психологічних чинників її розвитку, визначаючи критерії, показники та рівні розвитку довіри до себе в юнацькому віці.

Важливо, що вибір психодіагностичного інструментарію базується на врахуванні наукових даних про валідність і надійність обраних методик, а також їх адекватність поставленим завданням і віковим особливостям респондентів.

Одним з найбільш вагомих результатів проведеного дослідження є отримання нових наукових фактів щодо критеріїв (самоінтерес, аутосимпатія, самоповага), показників (наявність стійкого пізнавального ставлення до свого «Я»; усвідомлення цінності власної особистості для себе та для оточуючих; система знань про себе й свої можливості та узагальнення внутрішнього досвіду; позитивне емоційне ставлення до себе в цілому і в суттєвих частках, самоприйняття як усвідомленість цього ставлення та наявність рефлексивної позиції стосовно себе; наявність критичного ставлення до самого себе, усвідомлення своїх можливостей

контролювати власні дії та емоційні стани; віра у свої здібності та ефективність власних дій; прагнення до розвитку власного «Я») та рівнів (низький, середній, високий) розвитку довіри до себе в юнацькому віці. За результатами емпіричного дослідження авторкою представлена розгорнута характеристика рівнів розвитку довіри до себе в юнацькому віці, включаючи показники когнітивного, емоційно-ціннісного та поведінкового компонентів.

Результати констатувального експерименту виявили середній рівень розвитку довіри до себе у студентів та відсутність значущої вікової динаміки за досліджуваними параметрами, що визначило необхідність розробки та впровадження практичних заходів оптимізації розвитку довіри до себе в юнацькому віці за рахунок на основі розвитку визначених психологічних чинників.

У *третьому розділі* «Програма оптимізації розвитку довіри до себе в юнацькому віці» представлені теоретичні засади побудови формульовального експерименту, змістові та процесуальні аспекти оптимізації розвитку довіри до себе в юнацькому віці, проаналізовані кількісні та якісні результати апробації програми з оптимізації розвитку довіри до себе в осіб юнацького віку під час їх навчання у закладі вищої освіти.

Вагомим науковим здобутком, який має теоретичне та практичне значення, є розроблена дисертанткою модель розвитку довіри до себе в юнацькому віці, структурними елементами якої виступають напрямки роботи і засоби впливу, психологічні чинники розвитку, структурні компоненти довіри до себе. У відповідності до моделі, дисертанткою розроблено програму оптимізації розвитку довіри до себе в юнацькому віці, основна мета якої полягала у здійсненні систематичного і цілеспрямованого впливу на структурні компоненти довіри до себе шляхом створення та актуалізації теоретично обґрунтованих психологічних чинників. Кузьмич О.П. підтверджує ефективність формульовального експерименту на основі кількісного та якісного аналізу результатів контрольного зрізу.

Загальні підсумки дослідження викладені у висновках, які відображають основні положення дисертації на достатньому рівні узагальнення.

Зауважимо, що дисертація характеризується змістовністю та обґрунтованістю викладених позицій, вдалим синтезом теоретичних і емпіричних результатів. У цілому дисертація Кузьмич О.П. виконана на відповідному до вимог науковому рівні, дисертантка виявила самостійність у розробленні актуальної наукової проблеми, здійснила продуктивний теоретичний аналіз і отримала досить вагомі наукові результати, що характеризуються науковою новизною, теоретичним і практичним значенням.

Наукова новизна та теоретичне значення отриманих результатів. Дослідження Кузьмич Оксани Петрівни має значну наукову новизну, яка полягає у тому, що *вперше* визначена сутність поняття «довіра до себе в юнацькому віці» як складного особистісного утворення, що змістовно зумовлюється віковими новоутвореннями та включає когнітивний, емоційно-ціннісний і поведінковий компоненти, та характеризується усвідомленим ціннісно-позитивним ставленням до власної особистості, вибором суб'єктивно значущих цілей та активністю особистості в різних сферах життя; обґрунтовано психологічні чинники розвитку довіри до себе в юнацькому віці (почуття власної гідності; адекватна самооцінка; інтернальність суб'єктивного контролю; мотивація досягнення успіху; віра у власну самоефективність); визначено критерії (такі як самоінтерес, аутосимпатія, самоповага) та показники розвитку довіри до себе в юнацькому віці (а саме, наявність стійкого пізнавального ставлення до свого «Я»; усвідомлення цінності власної особистості для себе та для оточуючих; наявність системи знань про себе й свої можливості та узагальнення внутрішнього досвіду; позитивне емоційне ставлення до себе в цілому і в суттєвих частках, самоприйняття як усвідомленість цього ставлення та наявність рефлексивної позиції стосовно себе; присутність критичного ставлення до себе, усвідомлення своїх можливостей контролювати власні дії та емоційні стани; віра у свої здібності та ефективність власних дій; прагнення до розвитку власного «Я»); досліджено розвиток структурних компонентів довіри до себе, рівні її розвитку (низький, середній, високий) та вікову динаміку; розроблено модель і психологічну програму оптимізації розвитку довіри до себе в юнацькому віці за рахунок цілеспрямованої актуалізації визначених

психологічних чинників; *розширено та доповнено* наукові уявлення про процес становлення та розвитку довіри до себе в юнацькому віці; *набуло подальшого розвитку* знання про структурну організацію та зміст компонентів довіри до себе; здійснено подальший розвиток теорії довіри.

Практичне значення одержаних результатів теоретичного та експериментального дослідження полягає у розробці засобів психологічного впливу з метою розвитку довіри до себе. Урахування результатів дослідження у груповій психокорекційній, психопрофілактичній і виховній роботі сприяє актуалізації й адекватному розвитку всіх сфер особистості в юнацькому віці, пов'язаних із ставленням до себе, самоповагою, самооцінкою, позитивно впливає на життєве та професійне самовизначення, оптимізує соціально-психологічну адаптацію особистості та міжособистісну взаємодію. Пакет психодіагностичних методик та авторська програма оптимізації розвитку довіри до себе в юнацькому віці можуть застосовуватися викладачами та практичними психологами як психологічний засіб розвивального характеру. Результати дисертаційного дослідження можуть бути використані при розробці спецкурсів та викладанні предметів психологічного циклу.

Повнота викладу в наукових публікаціях, зарахованих за темою дисертації. Робота написана чітко, логічно, грамотно та оформлена з дотриманням належних вимог. Зміст і основні результати дисертаційного дослідження відображено у 12 публікаціях, серед яких: 3 статті - у наукових фахових виданнях з психології, включених до переліку, затвердженого МОН України, та міжнародних наукометричних баз даних; 1 публікація – розділ у монографії; 8 - публікацій у збірниках науково-практичних конференцій;

Відсутність порушення академічної доброчесності. Можна констатувати відсутність порушень академічної доброчесності при викладенні результатів дисертаційного дослідження, наявність посилань за текстом дисертації на всі положення, що не є авторськими і задіяні як на теоретичному, так і емпіричному етапах дослідження. Ці висновки підтверджує перевірка рукопису дисертації

Кузьмич О.П. на ознаки плагіату за допомогою відповідного програмного забезпечення (StrikePlagiarism.com).

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації. Позитивно оцінюючи дисертаційну роботу здобувачки, високий теоретико-методологічний і методичний рівень проведеного дослідження, вважаємо за необхідне висловити деякі зауваження, побажання та рекомендації:

1. Дисертанткою у першому розділі поданий детальний, кропіткий аналіз різних вітчизняних та зарубіжних напрямків дослідження феномену довіри. На нашу думку, представлення його у дисертаційній роботі можна було б скоротити, приділивши увагу детальному вивченню лише тим напрямам, які найбільш тісно пов'язані із завданнями дослідження.

2. На наш погляд, у другому розділі дисертації потребує додаткового пояснення відсутність позитивної вікової динаміки показників розвитку довіри до себе в ранньому та зрілому юнацькому віці (студенти I та III курсів).

3. В емпіричній частині дослідження представлені цікаві результати та вдале поєднання кількісних та якісних методів дослідження, однак при аналізі результатів психологічних вимірювань варто було б застосувати більшу кількість статистичних процедур, крім непараметричних критеріїв та кореляційного аналізу, для перевірки висунутих гіпотез та аналізу результатів.

4. Попри загальну орфографічну та стилістичну вивіреність дисертаційної роботи, у тексті зустрічаються окремі мовностилістичні неточності.

Водночас, зазначені пропозиції та зауваження не знижують загальної наукової та практичної значущості дослідження Кузьмич О.П. Аналіз дисертаційної роботи й опублікованих наукових праць здобувачки дає підставу стверджувати, що на захист представлена самостійна, цілісна науково-дослідна робота з актуальної психологічної проблеми; робота виконана на належному теоретичному та практичному рівні; є завершеною науковою працею, в якій отримані нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності вирішують важливу наукову проблему.

Загальний висновок:

Дисертаційна робота Кузьмич Оксани Петрівни «Психологічні чинники розвитку довіри до себе в юнацькому віці» є самостійною, завершеною науково-дослідною роботою, яка за актуальністю, науковою новизною, практичним значенням та обсягом проведених наукових студій відповідає вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 року, а її автор Кузьмич Оксана Петрівна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 053 Психологія у галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки.

Офіційний опонент

кандидат психологічних наук,
старший науковий співробітник
лабораторії психології особистості імені П.Р. Чамати
Інституту психології імені Г.С.Костюка
НАПН України

Чайка Г. В.